

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 15 квітня 2021 року)

ДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808

Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 6 від 10.09.2021 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови

Обиденнікова Марина Олегівна – здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри української мови

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 15 квітня 2021 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2021. 164 с.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2021

©Автори публікацій, 2021

Явище морфологічної атракції в лінгвістиці.....	44
<i>Жиліна Кристина</i>	
Поняття «атракція» в лінгвістичній науці: історія і сучасний стан дослідження.....	45
<i>Жиліна Кристина</i>	
Еротизм у ліриці Юрка Іздрика.....	49
<i>Катриченко Карина</i>	
Использование пословиц и поговорок в заголовках СМИ.....	53
<i>Клад'єва Аліна</i>	
Teaching Ukrainian as a Foreign Language.....	55
<i>Ковальова Діана</i>	
Реалізація методу вправ у навчанні української мови як іноземної.....	56
<i>Ковальова Діана</i>	
Неологизмы в романе Дины Рубиной «Белая голубка Кордовы».....	58
<i>Колісникова Карина</i>	
Відображення любовних почуттів у художньому просторі повісті Г.Ф. Квітки-Основ'яненка «Сердешна Оксана».....	60
<i>Комолова Юлія</i>	
Складнопідрядні речення умови в політичних текстах.....	63
<i>Кондратюк Вікторія</i>	
Вербалізація лексико-семантичного поля «пам'ять» в есеях Василя Махна	69
<i>Котолуп Анастасія</i>	
Антропонімія творів І. Нечуя-Левицького.....	72
<i>Кравцова Альона</i>	
Навчання дітей англійської мови: метод TPR.....	76
<i>Кузнецова Лілія</i>	
Осмыслення ідеї свободи у романі С. Жадана «Ворошиловград».....	78
<i>Куткова Вікторія</i>	
Особливості ойконімії Маріупольського району Донецької області.....	81
<i>Лебедєва Надія</i>	

поетичному тексту упорядкованість та регулярність, а також змінює семантичну перспективу та смислові відношення між елементами тексту.

Це явище чітко простежується, наприклад, у реченні: «Спасибі, коли **ти** є,/ що **ти** - це **ти**,/ що досить руку простягти - / і край, і грай, і **ти**» (збірка «Зимові дерева»). Повтор частин мови призводить до зняття смислової перспективи та послаблення синтаксичної, як прийменників: «**В** час опівночі/**В** небі я бачу заплакані очі» (М.Семенко).

Розглядаючи морфологічну атракцію як прийом, можна зазначити два її основні типи в поезії. Перший зустрічається виключно в фольклорі, й в сучасних текстах виступає лише засобом стилізації: «Винось **нам** до вікна./ Що **ти**, дядьку, **нам** нап'як,/ Винось **нам** аж на тік». Другий тип використовуються з метою створення граматичної симетрії: «Біжиш через всю Україну **до** самих **до** гір Карпат...» (Б.Херсонський). Найтиповішим прикладом атракції є використання прийменників як у вище наведених прикладах, але також це явище активно зустрічається в кличному відмінку в поезії: «О панно Інно, панно Інно» (П.Тичина).

Висновок. Поняття інтерпретація атракції дуже широке. Це, здебільшого, пояснюється багатоплановістю досліджуваного явища та обраного підходу дослідження. Подальше дослідження явища мовної атракції полягає в систематизації наукових знань, уточненні терміна, наведенні прикладів.

Жиліна Кристина Віталіївна

Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Наук. кер.: к. філол. н., проф.. О.А. Олексенко

ПОНЯТТЯ «АТРАКЦІЯ» В ЛІНГВІСТИЧНІЙ НАУЦІ: ІСТОРІЯ І СУЧАСНИЙ СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню історії поняття «атракція» у працях мовознавців. Чимало науковців розглядали це явище в лінгвістичній традиції, але його трактування залежить від підходів, на які спиралась дослідники. З'ясовано основні підходи, розкрито поняття «атракція» та простежено вияв сутності цього явища в інших науках та мовознавстві.

Ключові слова: атракція, паронімічна атракція, народна етимологія, квазісиноніми, синергетика, ареальна лінгвістика.

Постановка проблеми. Термін «атракція» на сучасному етапі відносять до міжнаукового, оскільки це поняття активно використовується у фізиці, психології, філософії, математиці, соціології, мовознавстві тощо. Тлумачення атракції в мовознавчій традиції викликає деякі труднощі, а звідси й складність уніфікації, оскільки сутність атракції недостатньо висвітлена мовознавцями. Це безпосередньо пов'язано з тим, що це явище розглядається під різними кутами зору, не має належного опрацювання та чітко висвітленої історії. Отже, **актуальність** дослідження зумовлена необхідністю окреслити та узагальнити набуті знання про атракцію з урахуванням сучасних тлумачень цього явища.

Мета статті - розкрити поняття «атракція» в лінгвістиці, розглянути підходи до трактування цього мовного явища.

Завдання, які необхідно виконати для досягнення мети роботи: дати визначення поняття «атракція» в мовознавстві, простежити історію та основні етапи дослідження мовної атракції.

Виклад основного матеріалу. У контексті лінгвістичних досліджень атракція має різноманітні трактування, які залежать від підходів до її вивчення. Дослідження мовної атракції на лексичному рівні припадає на середину ХХ ст. Безумовно, введенню цього поняття в мовознавчу традицію передувала поява його в інших наукових галузях, тому доцільно пригадати етимологію слова «атракція». Слово походить від латинського «attrahere» (укр. «вабити, притягувати, манити»), яке збереглось в англійській мові як дієслово «attract» (укр. «притягувати, вабити»). Згідно праці М.А. Стражева поняття вперше було введено в фізиці завдяки відкриттю закону всесвітнього тяжіння (англ. «gravitational attraction») Ісааком Ньютоном у 1666 році [15, 145]. Але деякі науковці пов'язують появу цього поняття в 1963 році у фізиці з ім'ям Е. Лоренца. Дослідники зазначають, що термін «атракція» «вперше з'явився в лінгвістиці з кінця 50-х років ХІХ століття, і не тільки як згадування про атракцію, а й повноцінні праці, присвячені цьому явищу» [9, 123]. Тобто погляди мовознавців щодо появи цього поняття в науці розходяться, проте щодо використання його в мовній традиції думки збігаються, оскільки перше ґрунтовне дослідження мовної атракції з'являється у праці Я. Грімма «Про деякі випадки атракції» 1858 року [2]. Отже, початковий етап вивчення мовної атракції можна датувати другою половиною ХІХ століття.

На кожному історичному етапі розвитку мовознавства посилювалась увага до атракції. Теоретичні засади атракції викладені в працях Ю.С. Полтавець, М.М. Маковського, З.Д. Попова, Г.С. Щура, В.П. Григор'єва, Т.Ф. Фільчук та ін. Звідси й різноманітні тлумачення цього поняття, які залежать від інтерпретації мовного явища. У дослідженні Я. Грімма під впливом історично-порівняльного напряму висловлюється думка, що «як окремі звуки на певному місці, так і слова в реченні діють одне на одного» [15, 145]. Для того, щоб описати це явище, автор використовує термін «атракція», «що врівноважує звуки та речення, а також сприяє гармонійності мови» [15, 145].

Звичайно, погляду на атракцію в історично-порівняльному аспекті виявилось замало, і науковці продовжили досліджувати це явище. Вплив подібності звучання на розвиток мови й значення слів розглядає Р. Ллойд. Мовознавець зазначає, що «деякі корені утворилися щонайменше не так, як це передбачено, зсередини, а притягуванням подібних елементів ззовні» [7, 134]. Показуючи, як подібність звучання впливає на розуміння значення слів, Р. Ллойд використовує термін «народна етимологія», а також стверджує, що «атракція, якій підлягають слова із суміжним значенням, справляє набагато більше враження на нашу свідомість, ніж притягування за рахунок сусідніх звуків» [3, с. 108]. Згодом цю ідею розвинув І.О. Бодуен де Куртене вже з

погляду структурного підходу. Науковець приходить до висновку, що явище атракції виявляє свою дію у зв'язку слів і речень [15, 146].

У сучасному мовознавстві атракція зі структурного підходу також розглядається в працях Л.П. Ткаченко («Паронимическая аттракция как речевой прием»), В.П. Григор'єва («Поэтика слова»), О.І. Северської («Паронимическая аттракция как явление поэтического языка и как явление индивидуального стиля. Семантические преобразования»), які розглядають саме паронімічну атракцію і відносять її до «народної етимології». Науковці у структурному аспекті атракцію розглядають як властивість, притаманну всім мовним рівням, наприклад: «*Люди мої, рідна моя рідність!*» (Ліна Костенко) або «*Не б'ють барабани, / не сурмлять сурми...*» (Гео Шкурупій). У словнику атракція пояснюється як «вживання однієї форми або слова замість іншого, функціонально близького або співвідносних... Паронімічна атракція – те саме, що народна етимологія» [4, 5].

Структурний підхід висвітлює властивості мови як структурносистемного утворення, конкретні їх вияви на певному мовному рівні та ознаки її окремих елементів. На основі робіт, присвячених структурному підходу, проаналізоване явище атракції, що бере участь у формуванні картин світу.

Атракцію вивчають і з погляду системності мови. Одним із теоретиків цього явища є мовознавець М.М. Маковський, який розглядає атракцію на лексичному рівні і трактує її як «функціонально-динамічні процеси, завдяки яким окремі елементи мікроструктур тією чи тією мірою зв'язуються один з одним, взаємозумовлюються і на певному відрізку часу утворюють дискретні лексико-семантичні набори» [8, 83]. М. Маковський зазначає, що це явище дає можливість ідентифікувати лексику, оскільки наявність певного слова, яке наділене чітким значенням, детермінується набором лексичних одиниць, у межах якого існує певне слово.

Науковці активно досліджують також синонімічну атракцію (І.Д. Баландіна [8], І.Д. Фрішберг [15], Ю.С. Полтавець [6]) і трактують це мовне явище як процес утворення більш довгих синонімічних рядів, коли лексичними одиницями номінуються найбільш актуальні для суспільства предмети і явища навколишньої дійсності [1, 52]. Уперше поняття «синонімічна атракція» використав С. Ульман. Він тлумачить це явище як назви об'єктів, які вирізняються найбільшою важливістю для суспільства в певний момент часу [5, 2]. Наприклад, «*Усе минає, гасне і спливає, / Лише вона над грішною землею*» (М. Щербак). І. Д. Фрішберг говорить про те, що синонімічна атракція визначає групування синонімів у синонімічні ряди на підставі актуальності денотата, що позначається словом. Це атракція є не станом, а динамічно змінною сутністю, і вивчають цей лексичний феномен не як закон, а як процес [3, 3].

Синонімічна атракція – парадигматичне явище, до якого відносяться не тільки синоніми, а й квазісиноніми. Відповідно до синергетичного підходу система синонімів розглядається «як складна, нелінійна структура, що самоорганізується під впливом певних параметрів порядку» [5, 5].

Явище ж граматичної атракції було досліджене О.О. Потебнею і розглянуте на основі давньоруських текстів. Згідно з думкою мовознавця, атракцією форм називається використання граматичних форм, пов'язане чи не пов'язане із «забуттям думки», перш поєднаної з уподібненою формою [13, 1]. Наприклад, «*До сина свого, до найменшого промовляла*» (О. Олесь), *Гоїв, гоїв, давні гоїв рани, / Як нові димлять вже, наче дим, - / На старі на золоті кайдани* / *Молоденькі впали кайдани* (М. Вінграновський); *Поїхали на Сквиру, на гриби, / На свіже слово, на меди на темні* (М. Вінграновський). О.О. Скоробогатов розмежовує випадки ненавмисної атракції діахронічного порядку, описані вченим, і приклади використання атракції як поетичного прийому, орієнтованого на підвищення виразності і фасцінативності тексту [13, 1].

До проблем вивчення ареальної лінгвістики відносять мовну атракцію, яку досліджували Я. Грімм [9], Х. Шухардт, Й. Шмідт, В. М. Ярцева в територіально суміжних мовах [10, 43]. Згідно з теорією Й. Шмідта, «мовні інновації поширюються з центру, де вони виникають, до периферії, подібно хвилям, що поступово згасають, й атракція тлумачиться як набуття однією мовою ознак іншої, з якою вона територіально межує» [11, 211]. Проте Б.О. Серебренников спростовує цю думку і зазначає, що науковець обмежив мовну атракцію тими явищами, які спостерігаються в споріднених мовах, суміжних територіально. Явище атракції більш складне і поширюється як на споріднені, так і не на споріднені мови. Атракції зазнають неспоріднені мови, якщо вони розташовані на суміжних територіях. Наприклад, в удмуртській мові, що контактує з татарською, з'явилися деякі особливості, властиві останній, або марійська мова пов'язана з чуваською і частково з татарською мовами [12, 11].

Висновки. Отже, розглядаючи сутність поняття атракції, можна зробити висновок, що його тлумачення залежить від підходу, в руслі якого досліджується це явище. У роботі розглянуто порівняльно-історичний, структурний, синергетичний та ареальний підходи. Нині поняття «атракція» дуже широке через багатоплановість досліджуваного та уваги сучасних науковців до цього мовного явища. В історичному контексті, з погляду науковців, поняття й термін «атракція» бере свої витoki з фізики, у другій половині XIX ст. вперше з'являється в лінгвістиці у праці Я. Грімма, який увів цей термін до наукового арсеналу мовознавчої науки.

Перспективою дослідження є вивчення граматичної атракції як найменш дослідженої в українській мові в її художньому наповненні в поезії сучасної лірики.

Література

1. Баландина И.Д. Синонимическая аттракция как средство создания языковой картины мира. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2009. № 2. С. 50–55.
2. Grimm J. Über einige Fälle der Attraction. *Abhandlungen der Königlichen Akademie der Wissenschaften zu Berlin* Berlin: Druckerei der Königl. Akademie der Wissenschaften, 1859. S. 1 - 31.
3. Жданова А.И. студ. 4 к. Когнитивные аспекты синонимической аттракции

глагольных номинаций эмоционального воздействия. Научный руководитель – преп. Попова Д.А. **4. Журавлев А.Ф., Варбот Ж.Ж.** Краткий понятийно-терминологический справочник по этимологии и исторической лексикологии – Российская академия наук : Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН, 1998. – 54 с. **5. Кривко И.П.** Синонимическая аттракция: синергетический подход // Языковое бытие человека и этноса: психолингвистический и когнитивный аспекты. *Материалы Международной школы-семинара (V Березинские чтения).* – Вып. 15. – М.: ИНИОН РАН, МГЛУ, 2009. – С. 107–113. **6. Лингвистический** энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд., доп. – М. : Большая рос. энцикл., 2002. – 709 с. **7. Lloyd R. J.** Phonetic attraction / R. J. Lloyd – Liverpool: Turner and Dunnett, 1888. – 152 с. **8. Маковский М.М.** Теория лексической аттракции: опыт функциональной типологии лексико-семантических систем - Наука, 1971 – с. 248. **9. Полтавець Ю.С.** Історія та вживання терміна «атракція» в мовознавчій традиції – *Вісник Маріупольського державного університету. Сер.: Філологія,* – С. 132-138. **10. Полтавець Ю.С.** Синонімічна атракція в українській публіцистиці початку ХХІ століття (на прикладі назв грошових одиниць) // *Серія: Філологія. Мовознавство.* – 2015. – Т. 252, Вип. 240. – С. 75-79. **11. Полтавець Ю. С.** Явище атракції: вияв на різних мовних рівнях // *Лінгвістичні дослідження.* – 2013. – Вип. 36. – С. 210-217. **12. Серебренников Б. А.** Теория волн Йоганна Шмидта и явление языковой аттракции // *Вопросы языкознания.* – 1957. – №4. – С. 3-15. **13. Скоробогатова Е.А.** Утверждение приема: Грамматическая аттракция в лирике Марины Цветаевой 1922-1923 годов // *Русская филология. Вестник Харьковского национального педагогического университета им. Г.С. Сковороды.* – 2020. – № 1. – С. 3-9. **14. Стражева М.А.** Інтерпретація поняття «атракція» в лінгвістичній літературі – *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія.* – 2017. – Вип. 26(1). – С. 145-147. **15. Фришберг И. Д.** Когнитивный аспект синонимической аттракции глагольных номинаций: на материале английского и русского языков: дис. канд. филол.наук: 10.02.20 / Челяб. гос. ун-т. – Челябинск, 2006. – 196 с.

УДК 82-2

Катриченко Карина Сергіївна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.С. Лук'янова

ЕРОТИЗМ У ЛІРИЦІ ЮРКА ІЗДРИКА

Поняття «еротична лірика» часто зазнає різних кривотлумачень, асоціюється з уявленнями про відвертий секс, навіть порнографію, з непристойними анекдотами. Еротика в адекватному розумінні цього слова здавна була об'єктом філософських роздумів про творчу основу світобуття та культурний феномен [1].

Стаття присвячена **актуальній** на сьогодні проблемі функціонування еротичної лірики, яка достатньо не розкрита в літературі як порівняти з